

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ НАДАННЯ ПОСЛУГ ВІДПОВІДАЛЬНОГО ЗБЕРІГАННЯ ТОВАРІВ

Анотація. У статті досліджуються організаційно-правові засади відповідальності підприємств, які здійснюють надання послуг відповідального зберігання товарів. Визначені вимоги до відкриття суб'єктами господарювання складів, на яких можуть зберігатися товари під митним контролем, порядку отримання ними статусу «складу митного органу». Наголошено, що питання притягнення до відповідальності підприємств, які здійснюють надання послуг відповідального зберігання товарів, у законодавстві достатньо не врегульовано.

Наголошено, що важливою умовою договору є відносини щодо страхування відповідальності за збереження майна (товарів) транспортних засобів, переданих на відповідальне зберігання. Як правило, приміщення складів підприємств належать їм на праві користування (найчастіше це договір оренди складських приміщень).

Також на практиці в таких суб'єктах підприємницької діяльності відсутнє власне майно, на яке може бути накладено стягнення у випадку невиконання зобов'язань з відповідального зберігання майна належним чином. Зрозуміло, що подібні питання мали б бути предметом прискіпливого аналізу на етапі вибору відповідного підприємства для відповідального зберігання.

Питання страхування майна (товарів) також є важливим елементом правовідносин за цим договором. У нормативно-правовому порядку варто вирішити, яка зі сторін відповідального зберігання має здійснювати страхування майна (товарів). Логічним виглядає те, що страхувальником є митниця, яка укладає договір і передає майно (товари) на склад підприємства. На це вказують положення Митного кодексу України, якими визначено, що митні органи несуть передбачену законом відповідальність за втрату або пошкодження товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що зберігаються ними. У випадку, передбаченому частиною четвертою цієї статті, таку відповідальність несе адміністрація підприємств, на складах яких розміщуються товари, передані митними органами підприємствам на зберігання.

Ключові слова: склад митного органу, товари, транспортні засоби комерційного користування, власник товару, митні органи, резервуар, складські операції, зона митного контролю, адміністрація підприємств, завідувач складом митниці, підприємство, суб'єкт господарювання, договір.

Постановка проблеми. У правовідносинах, пов'язаних зі зберіганням товарів, транспортних засобів комерційного призначення на складах митних органів, можуть брати участь суб'єкти здійснення комерційної господарської діяльності. Залучення підприємств до зберігання товарів і транспортних засобів зумовлено відсутністю достатньої кількості власних складів митних органів. Водночас постійно відбувається зростання обсягів товарообігу між державами, поширюються

міграційні процеси, фізично збільшується кількості транспортних засобів, які перетинають державні кордони, що призводить до зростання навантаження на об'єкти митної інфраструктури та різноманітні логістичні центри. Також у випадках, передбачених законом, митні органи здійснюють провадження у справах про порушення митних правил та у справах про адміністративні правопорушення, що також може потягнути за собою надходження майна в розпорядження митних органів [1].

Відповідно до положень Митного кодексу України (далі – МК України) [2], товари, які через свої властивості не можуть зберігатися на складі органу доходів і зборів, за рішенням керівника органу доходів і зборів або особи, яка виконує його обов'язки, можуть передаватися органами доходів і зборів на зберігання підприємствам, на складах яких створено необхідні умови для належного зберігання таких товарів. Для цілей цього Кодексу таке зберігання вважається зберіганням на складі органу доходів і зборів.

В умовах залучення інфраструктури суб'єктів господарювання в митних правовідносинах особливої актуальності набувають питання відповідальності за договорами щодо передачі майна митними органами товарів і транспортних засобів комерційного зберігання на відповідальне зберігання таким суб'єктам господарювання.

Питанням зберігання товарів на складах митниці, присвячені наукові праці вітчизняних науковців, таких як І. Бережнюк, О. Берзан, В. Булана, О. Вакульчик, О. Гребельник, О. Годованець, А. Дубінін, Г. Дейниченко, Т. Єдинак, В. Єдинак, П. Пашко, Ю. Петруня, С. Терещенко, А. Берзан, С. Коляда, Є. Корнієнко, Ю. Ломейко. При цьому питання визначення організаційно-правових засад відповідальності підприємств, які здійснюють надання послуг відповідального зберігання товарів, залишаються в правовому та науковому полі відкритими.

Метою статті є визначення організаційно-правових засад відповідальності підприємств, які здійснюють надання послуг відповідального зберігання товарів і формування пропозицій щодо договірному регулюванню їхньої діяльності з відповідального зберігання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі поширена точка зору, що юридична відповідальність – це правовідношення, яке виникає в силу певних юридичних фактів (цивільне правопорушення). Отже, відповідальність асоціюється з деліктним правовідношенням – деліктним зобов'язанням. Така кваліфікація відповідальності ґрунтується на розумінні її як негативних наслідків, позбавлень, обмежень, що покладаються на правопорушника. Таке обтяження означає, що правопорушник повинен виконати покладений на нього обов'язок або зазнати тих особистих чи майнових втрат штраф-

ного, карного характеру, які незалежно від його волі будуть щодо нього застосовані [3, с. 62].

Товари, заявлені в різні митні режими, повинні, за загальним правилом, зберігатися на складах митних органів, з дотриманням порядку, встановленого митним законодавством для відповідних митних режимів. Порядок роботи складу органу доходів і зборів (митниці) визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову й митну політику (далі – Порядок 627) [4]. Передання майна (товарів) на відповідальне зберігання і транспортних засобів відбувається на основі договору.

Договори відповідального зберігання майна поширені на практиці й не лише у сфері митних правовідносин. Здебільшого за такими договорами придбаний товар деякий час зберігається в продавця, що дає змогу оптовому покупцеві-поклаждовцю відвантажувати придбаний товар після закінчення строку зберігання відразу зі складу своєму контрагенту-покупцеві. Є й інші варіанти, які передбачають передання майна професійному зберігачеві.

Порядок укладення договорів зберігання регламентовано главою 66 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). У § 1 глави 66 ЦК України наведено загальні правові норми, що стосуються будь-яких договорів зберігання, а § 2, 3 глави 66 ЦК України регулюється специфіка укладення окремих видів договорів зберігання [5].

Зокрема, у § 2 глави 66 ЦК України обумовлено особливості укладення договору зберігання товарів на товарному складі – організації, яка зберігає товар і надає послуги, пов'язані зі зберіганням, на засадах підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 956 ЦК України, ч. 1 ст. 294 Господарського кодексу України) [6; 7].

Нормативно-правове регулювання відповідального зберігання відбувається й на рівні публічно-правового регулювання. Зокрема, про нього йде мова в Податковому кодексі України (далі – ПК України). Відповідальне зберігання – господарська операція, що здійснюється платником податків і передбачає передачу, згідно з договорами схову матеріальних цінностей, на зберігання іншій фізичній або юридичній особі без права використання в господарському обороті такої особи з подальшим поверненням таких матеріальних цінностей платнику податків без зміни якісних або кількісних характеристик (пп. 14.1.32 ПК України) [7].

Зазвичай право власності на товари, передані на зберігання, від поклаждовця до зберігача не переходить. Це означає, що поклаждовець несе юридичну відповідальність за виконання умов договору та збереження предмета договору.

З метою аналізу й визначення специфіки саме цивільно-правової відповідальності підприємств, які здійснюють відповідальне зберігання товарів, пропонуємо звернутися до окремих теорій щодо розуміння цивільно-правової відповідальності.

Так, відомий науковець О. Іоффе під цивільно-правовою відповідальністю розумів насамперед санкцію за правопорушення, наслідок, встановлений у законі на випадок його порушення [8, с. 208]. Визначення О. Іоффе, з одного боку, відображає особливості цивільно-правової відповідальності як додаткових або нових негативних наслідків, а з іншого – виражає відповідальність через поняття «санкція», яке само по собі в праві має різні значення. Санкцією називається частина правової норми, яка містить указівку на забезпечення

додержання цієї норми [9, с. 41]. Термін «санкція» має й таке значення, як дозвіл, схвалення (санкція прокурора на обшук тощо). Отже, різноманітність значень терміна «санкція» не дає змоги чітко виразити через нього іншу правову категорію, таку як «цивільно-правова відповідальність» [10, с. 62]. Відповідно до ч. 1 ст. 951 ЦК України, збитки, завдані поклаждовцю втратою (нестачею) або пошкодженням речі, відшкодовуються зберігачем:

- у разі втрати (нестачі) речі – у розмірі її вартості. Причому в цьому випадку вартість речі визначається з урахуванням ПДВ;

- у разі пошкодження речі – у розмірі суми, на яку знизилася її вартість.

Якщо внаслідок пошкодження речі її якість змінилася настільки, що вона не може бути використана за первісним призначенням, поклаждовець має право відмовитися від цієї речі й вимагати від зберігача відшкодування її вартості (ч. 2 ст. 951 ЦК України).

За нормами ч. 1 ст. 950 ЦК України, професійний зберігач відповідає за втрату (нестачу) або пошкодження речі, якщо не доведе, що це трапилося:

- унаслідок непереборної сили;
- через такі властивості речі, про які зберігач, приймаючи її на зберігання, не знав і не міг знати;
- у результаті умислу чи грубої необережності поклаждовця.

Зберігач відповідає за втрату (нестачу) або пошкодження речі після закінчення строку зберігання лише за наявності його умислу чи грубої необережності (ч. 3 ст. 950 ЦК України). До складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються:

- вартість утраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;
- додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків унаслідок порушення зобов'язання другою стороною;
- неoderжаний прибуток (утрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати в разі належного виконання зобов'язання другою стороною;
- матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

Тобто збитки – це об'єктивне зменшення будь-яких майнових благ особи, що обмежує його інтереси як учасника певних відносин і проявляється у витратах, зроблених особою, утраті або пошкодженні майна, а також не одержаних особою доходів, які б вона одержала за умови правомірної поведінки особи.

Зберігач за договором зобов'язаний забезпечити повне збереження переданого на відповідальне зберігання майна та вживати заходи, необхідні для забезпечення схоронності майна, а після закінчення відповідального зберігання повернути поклаждовцю те саме майно. Майно має бути повернене в тому самому стані, у якому воно було прийняте на відповідальне зберігання, з урахуванням змін його природних властивостей. Забезпечити наявність пристосованих для відповідального зберігання майна приміщень, що охороняються, та унеможливити доступ сторонніх осіб до майна. Повернути майно поклаждовцю за його першою письмовою вимогою. За першою вимогою поклаждовця надавати тому можливість

доступу до майна й перевірки умов відповідального зберігання, невідкладно повідомивши в телефонному та письмовому режимах поклажодавця. У разі проведення поклажодавцем інвентаризації майна, що знаходиться на зберіганні, забезпечити безперешкодний доступ до них членів інвентаризаційної комісії поклажодавця. Не передавати третім особам ніякої інформації, пов'язаної з діяльністю поклажодавця, ні під своїм іменем, ні під псевдонімом. У разі зміни в період дії договору місця реєстрації підприємства та/або місця розташування майна, переданого митницею на відповідальне зберігання, невідкладно повідомити про це поклажодавця засобами телефонного зв'язку та письмово [11].

У випадку порушення зобов'язання, що виникає з договору, сторона несе відповідальність, визначену договором і чинним законодавством. Порушенням договору є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом цього договору. Зберігач несе відповідальність, згідно з частиною 1 статті 936 ЦК України, за зберігання майна, переданого поклажодавцем, і зобов'язаний повернути його в схоронності. Вартість майна, переданого на зберігання, визначається відповідно до вимог статті 951 ЦК України, збитки, завдані поклажодавцеві втратою (нестачею) або пошкодженням майна, відшкодовуються зберігачем у разі втрати (нестачі) майна – у розмірі його вартості, у разі пошкодження майна – у розмірі суми, на яку знизилася його вартість. Також якщо внаслідок пошкодження товару його якість змінилася настільки, що воно не може бути використано за первісним призначенням, поклажодавець має право відмовитися від цього майна й вимагати від зберігача відшкодування його вартості.

Зберігач несе відповідальність у розмірі вартості майна за недопуск представників поклажодавця до майна, яке передано на відповідальне зберігання [11].

Отже, важливою умовою договору є відносини щодо страхування відповідальності за збереження майна (товарів) транспортних засобів, переданих на відповідальне зберігання. Як правило, приміщення складів підприємств належать ним на праві користування (найчастіше це договір оренди складських приміщень).

У зв'язку з цим питання страхування майна (товарів) має стати важливим елементом правовідносин за договором відповідального зберігання товарів.

Висновки. Підсумовуючи, наголосимо на таких принципових положеннях:

1. Організаційно-правові засади відповідальності підприємств, які здійснюють надання послуг відповідального зберігання товарів, можна розглядати як сукупність правових підстав притягнення до відповідальності підприємств, які здійснюють надання послуг відповідального зберігання товарів, і фактичної організації заходів, пов'язаних із відшкодування завданих збитків (направлення претензії, розірвання договорів, звернення в суд і до інших компетентних органів).

2. Укладання договору відповідального зберігання майна (товарів) і транспортних засобів фактично має передбачати чіткі умови та підстави відповідальності сторін (особливо в частині виникнення нестач, викликаних втратою майна, переданого на відповідальне зберігання або неналежними умовами його зберігання). У таких договорах можуть установлюватися додаткові умови (гарантії) до виконання договору, за недотримання яких настає відповідальність сторін.

3. Серед важливих організаційних елементів удосконалення діяльності з передачі митницею майна (товарів) на відповідальне зберігання підприємством – необхідність вирішення питання щодо страхування майна (товарів) за цим договором.

Література:

1. Про Державну фіскальну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 21.05.2014 № 236 / Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF/> (дата звернення: 16.07.2020).
2. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность. Москва : Юридическая литература, 1976. 215 с.
3. Митний кодекс : Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI / Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 16.07.2020).
4. Про затвердження Порядку роботи складу митниці ДФС : Наказ Мінфіну 30.05.2012 № 627 / Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1097-12> (дата звернення: 16.07.2020).
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.07.2020).
6. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV / Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 16.07.2020).
7. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI / Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 16.07.2020).
8. Иоффе О.С. Обязательственное право. Москва : Юрид. лит., 1975. 880 с.
9. Недбайло П.О. Норми права. Харків, 1966. 48 с.
10. Отраднова О.О. Недоговірні зобов'язання в цивільному праві України: навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 240 с.
11. Постановление № 75921730, 16.08.2018 / Одесский апелляционный хозяйственный суд. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/75921730/> (дата звернення: 16.07.2020).
12. Постанова Одеського апеляційного господарського суду від 20 червня 2017 р., справа № 916/3491/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67404988> (дата звернення: 16.07.2020).
13. Решение № 84521002, 26.09.2019 / Одесский окружной административный суд URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/84521002/> (дата звернення: 16.07.2020).

Kniaziev V. Organizational and legal basis of liability of enterprises which provide services of responsible storage of goods

Summary. The article examines the organizational and legal basis of liability of enterprises that provide responsible storage of goods. Requirements for the opening of warehouses by economic entities where goods can be stored under customs control, the procedure for obtaining the status of "warehouse of the customs authority". It is emphasized that the issue of bringing to justice companies that provide responsible storage of goods is not sufficiently regulated by law. It is emphasized that an important condition of the contract is the relationship of liability insurance for the safety of property (goods) of vehicles transferred for safekeeping. As a rule, the warehouses of enterprises belong to them on the right

of use (most often it is a lease agreement for warehouses). Also, in practice, such business entities do not have their own property, which can be levied in case of non-compliance with the obligations of responsible storage of property properly. It is clear that such issues should be the subject of meticulous analysis at the stage of selecting the appropriate company for safekeeping. The issue of property (goods) insurance is also an important element of the legal relationship under this agreement. In the normative-legal order it is necessary to decide which of the parties of responsible storage should carry out insurance of property (goods). It seems logical that the insured is the customs, which enters into a contract and transfers the property (goods) to the warehouse of the enterprise. This is

indicated by the provisions of the Customs Code of Ukraine, which stipulate that the customs authorities are liable under law for loss or damage to goods, commercial vehicles stored by them. In the case provided for in part four of this article, such responsibility shall be borne by the administration of the enterprises in the warehouses where the goods transferred by the customs authorities to the enterprises for storage are placed.

Key words: Customs Authorities Warehouse, goods, vehicles for commercial goals, goods owner, Customs Authority, tank, warehouse procedures, Customs Control Area, administration of enterprises, head of the Customs Warehouse, enterprise, business entity, agreement.